

ності, що допомога з боку населення буде винагороджуватись (і не обов'язково матеріально), що міліція створена «для нас», тому й має з «нами» спільні цілі та завдання.

Таким чином, у значній частині населення не існує сталих уявлень про ОВС. Незважаючи на те, що громадяни бачать працівників міліції майже щодня, вони не отримують достатньо повних даних, щоб чітко ідентифікувати міліцію взагалі, і її окремі підрозділи зокрема. Проблеми у міжособистісному спілкуванні з окремими службами у обмеженій категорії населення досить часто ведуть до необґрунтованих узагальнень та виникнення негативних стереотипів, які потім розповсюджуються серед інших груп. Останні сприймають ці стереотипи як належне, оскільки, по-перше, необхідно заповнювати нестачу інформації, а по-друге, якщо людина або організація недостатньо знайомі, то є всі підстави їх побоюватись і, відповідно, довіряти негативним чуткам про них. Виходячи із специфіки описаних соціальних уявлень, що розповсюджені в нашому суспільстві, можна стверджувати, що для частини населення, яка в кращому випадку становить половину, а в гіршому – дві третини від загального числа, співробітництво з працівниками міліції залишається справою майбутнього.

М.М. Агеєв

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ ВСТАНОВЛЕНИХ ПРАВИЛ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ

Загальновідомо, що зловживання наркотиками і їх незаконний обіг є загальносвітовою проблемою. Успіху у цій діяльності, ефективності протистояння цим злочинним явищам можна досягнути комплексними заходами, коли на це будуть спрямовані зусилля практиків та теоретиків. Правильне визначення предмета цих злочинів надасть змогу результативніше спрямовувати заходи боротьби з вказаними негативними проявами у суспільстві.

Досліджували цю проблему в різні періоди такі вчені, як Е.А. Бабаян, О.М. Бандурка, Е.Г. Гасанов, В.О. Глушков, О.М. Джужа, С.П. Дідківська, М.О. Дугушкин, О.В. Козаченко, О.М. Костенко, Н.Ф. Кузнецова, І.П. Лановенко, А.С. Лічко, Н.А. Мірошниченко, Г.М. Міньковський, А.А. Музика, А.Н. Мусаєв, О.В. Наден, С.В. Нікітенко, М.І. Омігов, Р.М. Павленко, В.О. Соболев, І.П. Рущенко, М.П. Селіванов, В.М. Смітєнко, В.П. Філонов, С.В. Фесенко, М.С. Хруппа, Д.О. Штанько та інші.

Мета статті полягає у розкритті проблемних питань предмета злочинів, пов'язаних з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Правильне визначення предмета злочинних діянь, пов'язаних з порушенням встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку та конопель і порушенням правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів,

призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин має наукове та практичне значення.

Але перш ніж переходити до конкретного аналізу, треба звернутися до загальних наукових положень.

Зазвичай у науковій літературі предмет злочину завжди аналізується разом з об'єктом, тому що вони об'єктивно взаємодоповнюють один одного. Так, А.А. Піонтковський взагалі вважав, що про предмет як елемент складу злочину можна і треба говорити лише тоді, коли на відміну від об'єкта злочину на нього (предмет) не відбувається посягання. У всіх інших випадках матеріальна річ є не предметом, а безпосереднім об'єктом посягання. Отже, А.А. Піонтковський у цих випадках фактично ототожнював об'єкт і предмет злочину, вважаючи недоцільним і невиправданим виділення предмета як самостійної ознаки злочину [1, с. 33-34]. На противагу цьому, більшість криміналістів вважають, що об'єкт і предмет – це різні правові явища.

На нашу думку, предмет злочину може бути як обов'язковою, так і не обов'язковою ознакою складу злочину. Так, коли він (предмет) безпосередньо вказаний у законі про кримінальну відповідальність, а саме у диспозиції статті Особливої частини Кримінального кодексу, тоді його роль є обов'язковою у складі злочину. Це ми бачимо у диспозиції ст.320 КК України. Ця норма встановлює відповідальність за порушення встановлених правил посіву або вирощування маку снотворного чи конопель, а також за порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів (речовин)[2, с.19]. Тобто злочин буде кваліфікуватися за ст. 320 КК, коли при порушенні вищевказаних правил його предметом будуть: наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин, прекурсори.

Історія формування та розвитку предмета цього складу злочину має доволі складний і заплутаний характер.

Так, КК УРСР, який вступив у дію 1 квітня 1961 р., не включав у себе відповідного складу злочину, який би встановлював відповідальність за порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку та конопель і порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин. У той час, на нашу думку, законодавець не вбачав в ньому високої суспільної небезпеки. І треба погодитися з думкою Селіванова М.П., Хруппа М.С., що в загальному плані при конструюванні антинаркотичних кримінально-правових норм була допущена надмірна лібералізація санкцій за вчинене, незгодженість заходів боротьби з наркотизмом та нелегальним обігом наркотиків [3, с.18]. На кінець 1974 р. ситуація у сфері обігу наркотиків стала загрозливою, у 60-х рр.. зловживання наркотиками, зокрема гашишем, набуло значного поширення серед молоді у деяких регіонах країни, в

тому числі і в Україні. Така політика у літературі отримала назву «страусова» [3, с.20]. Тоді законодавець доповнив КК України новими статтями (229¹–229⁷) глави «злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я», таким чином вказуючи на те, що певні дії у сфері незаконного обігу наркотичних засобів становлять високу суспільну небезпеку, а відповідні засоби і речовини шкідливі для здоров'я людини у випадку зловживання ними. Так, Указом ПВР України від 17 червня 1974 року [4, с. 988] вперше був введений в КК України новий склад злочину (ст. 229⁷ КК УРСР), який передбачав відповідальність за порушення правил виробництва, придбання, зберігання, відпуску, перевезення або пересилання наркотичних речовин. Його предмет, як ми бачимо, мав одну складову – «наркотичні речовини». Вони мали таке визначення – речовини рослинного чи синтетичного походження, які справляють одурманюючий вплив або такі, що викликають ейфорію [5, с.607]. Відповідно, до них можна було віднести всякий засіб чи речовину, яка мала такий ефект.

Таким чином, термін «наркотичні речовини» спричиняв «розбіжності у слідчо-судовій та експертній практиці... В одних випадках наркотичними визнавалися лише відповідні лікарські препарати (морфін, промедол, омнопон, кодеїн та ін.), в інших – крім наркомедикаментів, наркотики, виготовлені кустарно (гашиш, ацетильований і екстракційний опій та ін.), у третій – названі наркотики, а також різна сировина, з якої вони виготовлялися» [3, с.31]. А «Перелік № 1 списку наркотичних речовин та наркотичних лікарських засобів, заборонених для вживання на людях та виробництва, та не підлягають включенню до рецептурних довідників та навчальних посібників» за станом на 1 січня 1985 р. ставив в один ряд наркотичні засоби (ацеторфін, героїн, канабіс), психотропні речовини (ДЕТ(діетилтримтамін), мескалін, ДМТ (диметилтриптамін)), прекурсори (лізергінова кислота) [6, с. 27].

До 1987 р. у цьому напрямку ніяких суттєвих змін не відбувалось, доки 21 серпня вказаного року відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР не було прийнято Указ Президії Верховної Ради УРСР, яким внесено зміни та доповнення до КК. Цим нормативно-правовим актом термін «наркотичні речовини» було замінено на термін «наркотичні засоби» [3, с.36].

Таким чином, можна констатувати, що предметом злочину, передбаченого ст. 229⁷, стали «наркотичні засоби». Але не було доповнено КК такими поняттями, як «психотропні речовини», зловживання людиною яких спричиняє захворювання на токсикоманію і таким чином становить високу небезпеку для здоров'я населення. Це стосується і прекурсорів, які використовуються для виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин.

Таким чином, предмет злочинів, пов'язаних з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, знову не отримав остаточної, конкретної форми.

У лютому 1995 р. в Україні було прийнято низку антинаркотичних законів, що включала у себе Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними».

Це сприяло розширенню предмета злочинів, пов'язаних з наркоманією. З'явилися поняття: психотропні речовини і прекурсори; особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини; особливо великий розмір наркотичних засобів і психотропних речовин; великий та особливо великий розмір прекурсорів. Водночас уніфіковано предмет злочинів, пов'язаних з культивуванням наркотиковмісних рослин, до яких тепер належать снодійний мак та конопля [7, с. 45].

Через це нова редакція ст.229⁷ КК України стала виглядати так: «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів». З прийняттям нового КК України даний склад злочину з відповідними змінами був закріплений в ньому у статті 320 КК України «Порушення встановлених правил обороту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» [8, с.620].

Таким чином, зараз предметом цього складу є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори.

Ратифікація Україною конвенцій, які спрямовані на боротьбу з незаконним обігом наркотиків, вплинула на удосконалення національного законодавства. Цей процес зачепив визначення понять вказаних вище засобів та речовин.

Так, наркотичний засіб – це «всяка з речовин, природних чи синтетичних, включених до Списків I і II Конвенції про наркотичні засоби 1961 року і цієї Конвенції з поправками» [9, с.69].

Психотропна речовина «означає будь-яку речовину, природну чи синтетичну, будь-який природний матеріал, включений до Списків I, II, III і IV Конвенції 1971 року» [9, с.69].

Але у Конвенції ООН про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції ООН про психотропні речовини 1971 р. Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. не вживається термін «прекурсори» як такий. Хоча у останній (ст.12) вказується на «речовини, які часто використовуються при незаконному виробленні наркотичних засобів або психотропних речовин» [9, с.80] і їх перелік закріплений у Конвенції про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р., але як пише Музика А.А.: «На конференції, де було прийнято згадану Конвенцію, це поняття не використовувалось» [10, с.63].

У міжнародному законодавстві щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин немає також термінів «аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин» та «особливо небезпечні наркотичні засоби та психотропні речовини».

Національне антинаркотичне законодавство України складові предмета злочинів, передбачених ст. 320 КК України, визначає таким чином:

Наркотичні засоби – це «включені до Переліку речовин природного чи синтетичного походження препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними» [11, с.567] (Таблиця I список № 1, Таблиця II список № 1, Таблиця III список 1 Переліку);

Психотропні речовини – це «включені до переліку речовини природного чи синтетичного походження препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулюючий вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, або емоцій, або мислення, або поведінки, і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними» [11, с.568] (Таблиця I список № 2, Таблиця II список № 2, Таблиця III список № 2 Переліку);

Прекурсори – це «речовини та їх солі, що використовуються при виробництві, виготовленні наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку» [11, с.568] (Таблиця IV список № 1 і № 2 Переліку);

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це «заборонені до обігу в Україні речовини природного та синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні до хімічної структури і властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють» [12, с.568]. Також подано визначення особливо небезпечних наркотичних засобів і психотропних речовин. Ними є «включені до списків № 1 і 2 таблиці I Переліку наркотичні засоби і психотропні речовини, які є особливо небезпечними для здоров'я населення» [11, с.568]. Обов'язково треба вказати і на те, що предметом злочину ч. 2 ст.320 КК України можуть бути наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори у великих розмірах [8, с.620]. Це є кваліфікуючою ознакою складу злочину. Їх розміри визначаються «Таблицями невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу, що затверджуються Міністерством охорони здоров'я України» [2, с.10]. Аналоги не включені в цей нормативний акт – відсутня їх кількісна характеристика. Це становить проблему для визначення їх розміру (великого або особливо великого).

Отже, що термінологія міжнародного і національного законодавств щодо наркотичних засобів, психотропних і пов'язаних з ними речовин відрізняється. Наприклад, у Конвенції про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин у ст.1 Визначення записано «наркотичний засіб...», «психотропна речовина...» [9, с.69], а ст.1. Визначення термінів Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» говорить про «наркотичні засоби – ...; психотропні речовини – ...» [11, с.567-568]. Також національне законодавство більш конкретно дає визначення термінам і запроваджує нові, як то «прекурсори», «аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин», «особливо небезпечні наркотичні засоби та психотропні речовини». Тобто міжнародне законодавство встановлює загальні положення та орієнтири для держав, які приєднуються до прийнятих конвенцій. Так, в Україні, складаючи список з таблицями та переліками наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, Комітет з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я України (далі Комітет), додержує Конвенції про наркотичні засоби і про психотропні речовини. Періодично вище вказані переліки переглядаються та затверджуються Комітетом, оскільки

«досвід боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин свідчить, що можуть з'явитися й нові види речовин з тими чи іншими властивостями наркотиків» [10, с.64].

Таким чином, відмінності у положеннях міжнародно-правового та національного антинаркотичного законодавства щодо цього питання полягає: по-перше, – у визначені понять; по-друге, – у змісті цих понять.

Цікаво провести аналіз понятійного апарату предмета злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у інших країнах, і як це відбито у кримінальному законодавстві різних держав.

До країн першої групи можна віднести ті, що до предмета незаконного обігу наркотиків відносять наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин (замінники наркотиків), аналоги наркотичних засобів, аналоги психотропних речовин, прекурсори (Російська Федерація, Грузія, Республіка Болгарія) [12, 13, 14].

Друга група країн до предмета незаконного обігу наркотиків відносять тільки наркотичні засоби або речовини, психотропні речовини, прекурсори (у деяких країнах такий термін не закріплений у кримінальному законодавстві): Данія, Республіка Казахстан, Латвійська Республіка, Республіка Таджикистан [15, 16, 17, 18].

Третя група країн закріплює відповідальність залежно від кількості наркотиків, необхідної для особистого вживання (Азербайджанська республіка, Голландія) [19, 20], але тільки у випадку відсутності мети збуту.

Четверта група країн у кримінальному законодавстві предметом цих злочинів закріплює тільки наркотичні речовини (Швейцарія)[21].

Країни п'ятої групи у кримінальних кодексах не мають взагалі жодного з предметів злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Їх системи законодавства мають окремі закони щодо цих питань (Австралія, Республіка Корея, Голландія, Швеція, Японія) [22, 23, 20, 24, 25].

КК Республіки Польща містить тільки психотропні засоби як предмет злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків [26].

Наступна група країн до предмета злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, відносить ще і загальний термін «наркотики», або закріплюють в КК безпосередньо назву наркотичного засобу чи психотропної речовини (Китайська Народна Республіка, Республіка Сан-Марино) [27, 28].

Так, викладене свідчить, що існують ще певні проблемні питання відносно визначення кількісного, якісного характеру понятійного апарату предмета злочинів, пов'язаних як з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, так і щодо всіх протиправних діянь у сфері незаконного обігу. Відповідно є нагальна потреба у їх вирішенні у подальших наукових дослідженнях. Необхідна розробка нових чи вдосконалення нині існуючих міжнародно-правових актів, які б типізували предмет вказаних вище злочинів, встановили єдині стандарти для визначення його складових. Це давало би змогу уникнути колізій норм, передбачаючи кримінальну відповідальність за незаконний обіг наркотиків, у рамках міжнародних програм по боротьбі з цими злочинами.

Список літератури: 1. Тацій В.Я. Об'єкт та предмет злочину у радянському кримінальному праві. Х., 1988. 2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. №4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»// Вісник Верховного Суду України №4(32), 2002. 3. Селіванов М.П., Хруппа М.С.. Антинаркотичне законодавство України. К., 1997. 4. КК України. Коментар / Під ред. Шакуна В.М. та Яценко С.С. К., 1997. 5. УК УССР. Коментарий/ Под ред. Антонова Н.Ф., Бажанова М.И. К., 1978. 6. МВС УССР. Збірник законодавчих актів про боротьбу з наркоманією. К., 1987. 7. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К., 1998. 8. КК України. Особлива частина. Коментар в 2-х т. / За заг. ред. Потєбенька М.О. та Гончаренка В.Г. К., 2001. 9. Конвенція про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. / Протидія незаконному наркообігу. Збірник міжнародно-правових актів. М., 1999. 10. Музика А.А. Про предмет злочинів, пов'язаних з наркоманією// Право України, 1997. №3. 11. Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 15 лютого 1995 р.// Звід законів України. Сер.3, 2001. 12. УК Российской Федерации. М., 1996. 13. УК Грузини. СПб., 2002. 14. УК Республики Болгария. СПб., 2001. 15. УК Дании. СПб., 2001. 16. УК Республики Казахстан. СПб., 2001. 17. УК Латвийской Республики. СПб., 2001. 18. УК Республики Таджикистан. СПб., 2001. 19. УК Азербайджанской республики. СПб., 2001. 20. УК Голандии. СПб., 2001. 21. УК Швейцарии. М., 2000. 22. УК Австралии. СПб., 2002. 23. УК Республики Корея. СПб., 2003. 24. УК Швеции. СПб., 2001. 25. УК Японии. СПб., 2002. 26. УК Республики Польша. СПб., 2001. 27. УК Китайской народной республики. СПб., 2001. 28. УК Республики Сан-Марино. СПб., 2002.

Надійшла до редколегії 03.10.05

А.О. Собакарь, В.М. Бесчастний

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ АВТОМОБІЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Наприкінці ХХ ст. у результаті бурхливого розвитку промисловості та автомобільного транспорту виникла проблема захисту навколишнього середовища від забруднення токсичними речовинами. Особливо небезпечним джерелом забруднення повітря є інтенсивна автомобілізація, яка відбувається в багатьох державах. Автомобільним транспортом України у 2004 р. в атмосферу було викинуто більше 2 млн т шкідливих речовин, що склало 33% від загального обсягу викидів. Автомобільні викиди у західних областях країни, особливо в курортних регіонах, складають 80% загального обсягу шкідливих речовин. Допустимі норми викидів біля автомобільних магістралей перевищені у 5-7 разів.

Значною мірою саме автомобілізація обумовлює забруднення повітря відпрацьованими газами в містах, населених пунктах та промислових районах.

Наявність токсичних компонентів у відпрацьованих газах автомобільних двигунів, які викидаються в повітря, створюють небезпеку для здоров'я людей, а за дослідженнями онкологів є причиною розповсюдження ракових захворювань. Токсичність відпрацьованих газів автомобільних двигунів обумовлена їх конструктивними та регулювальними факторами,